

Allianoi ve Geleceği

Ahmet YARAŞ

Allianoi, İzmir İli, Bergama İlçe sınırları içinde, ilçe merkezinin kuzeydoğusunda Bergama-İvrindi karayolunun 18. kilometresinde yer almaktadır. Bugün Paşa Ilıcası olarak anılan Mevkii, N 39° 13' 59", E 27° 18' 16.0" koordinatlarında, Yortanlı Barajı'nın gölet alanının tam ortasında bulunmaktadır. Bu haliyle baraj tamamlandığında 30 m. su altında kalacaktır.

1970'li yıllarda D.S.İ. tarafından projelendirilen, 1994 yılında Bakırçay'ın bir kısmını sulamak amacı ile temeli atılan Yortanlı Baraj gölet alanının ortasındaki Allianoi'un varlığı 1998 yılında tespit edildi. İlk kez lokalize edilerek açığa çıkardığımız Allianoi, İzmir I. Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 29.03.2001 tarihinde, I. Derecede Arkeolojik Sit Alanı ilan edildi¹ (Fotoğraf 1).

Kurtarma kazı çalışmaları, Trakya Üniversitesi başta olmak üzere, değişik üniversitelerden uzman ve öğrencilerden oluşan her yıl yaklaşık 30 heyet üyesi, çevre köylerden toplam 60 işçi ile gerçekleştirildi. Kurtarma kazı çalışmaları arkeolog, mimar, desinatör, restoratör, grafikçi, epigraf, dendrokronolog, sanat tarihçisi, fiziki antropolog ve bu disiplinlerde okuyan öğrencilerin oluşturduğu ekiple, her yıl 20 Haziran / 1 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilmektedir.

1904 yılında Bergama Kaymakamı Kemal Bey, Pergamon Kazısı'na öykünerek Paşa Ilıcası'nda temizlik çalışması yapmış Alman mimar W. Dörpfeld'i yardıma çağırmış ve ılıcanın ilk krokisini yaptırmıştır. Ayrıca C. Schuchhardt, Bergama çevresinde yaptığı araştırma sonucunda, Paşa Ilıcası'nda bazı kalıntıların varlığından söz etmiştir. Schuchhardt'ın dışında, Paşa Ilıcası hakkında ciddi anlamda ne geçen yüzyılın seyyahlarında ne de modern kaynaklarda söz edilmiştir.

Fotoğraf 1. Allianoi'un kuzeyden genel görünümü

¹ Kurtarma kazısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün resmi kazı ruhsatı ile yapılmakta olup; İzmir, İstanbul ve Bergama'daki bazı özel kişi, kurum ve kuruluş tarafından aynı ve araç gereçlerle desteklenmektedir. Allianoi'da hızlı ve dokümantasyona dönük bir çalışma yapılmaktadır. Bu arada gerçek anlamda kurtarılması yönünde, alternatif bir proje ve değişik tanıtım (kısa film, fotoğraf sergisi, web sayfası ve tanıtıma yönelik broşür vb.) çalışmaları yapılmaktadır.

Yrd. Doç. Dr.,
Trakya Üniversitesi,
FEF, Arkeoloji
Bölümü, Allianoi
Ofisi

PLANLAMA
2006/3

Bulunan mimari, arkeolojik ve epigrafik buluntular, keşfedilen bu kült merkezinin, Romalı Retorikçi Aelius Aristides'in, Hieroi Logoi (Kutsal Sözler) (III. 6) adlı eserinde şifa bulduğunu yazdığı Allianoî'dur.

Sağlık Tanrısı Asklepios'a adanmış bu kült merkezi, güneyde Bağ Tepe ile Abdal Tepe, kuzeyde ise Çamlık Tepe olmak üzere vadinin tam ortasına kurulmuştur. Kült merkezinin ortasından geçen İlya Çayı belli mevsimlerde tarih boyunca sel taşkınlarına sebep olmuştur. Bu alanın tercih edilmesinin nedeni, hala 47 °C olan sıcak su kaynağı ve boğazda olması nedeniyle olumlu iklimatik koşullardır. Merkez, sıcak su kaynağının tam üstüne, 300 m. doğu-batı uzanımı, 200 m. genişliğinde bir alana yayıldığı tespit edilmiştir. Allianoî'ü ikiye ayıran İlya Çayı'nın üzerinde doğu ve batı ucunda biri halen kullanımda, diğeri sadece rampa ve bir ayağı günümüze kalan simetrik iki köprü inşa edilmiştir. Sıcak su kaynağı, dere yatağının hem güney hem de kuzeyindeki yapıların içinde halen mevcuttur.

Tarih öncesi çağlara ait birkaç buluntu olmasına karşın, yeteri kadar araştırma henüz yapılamamıştır. Hellenistik Çağ'da sıcak su kaynağından dolayı küçük bir alanla sınırlı tutulan sağaltım

merkezi-Asklepieion, özellikle, Roma İmparatoru Hadrianus (İS 117-138)'un Anadolu'ya ikinci gelişi sırasında, Batı Anadolu'nun pek çok antik kentinde olduğu gibi Allianoî'da da ciddi bir bayındırlık faaliyeti yaşanmasına neden olmuştur (Fotoğraf 2).

Allianoî'un güneyinde, 6,5 m. genişliğinde, 210 m. uzunluğundaki doğu-batı doğrultulu cadde, olasılıkla kutsal bir cadde olarak kullanılmıştır. Caddenin başlangıcında ve bitiminde "geçiş yapıları" bulunmaktaydı. Ayrıca bu caddeye dik gelen, kült merkezini 'T' planlı yerleşmelere dönüştüren, 9,5 m. genişliğinde, 35 m. uzunluğunda kuzey-güney doğrultulu cadde tespit edilmiştir. Kenar bordürleri pembe andezitten, ortası ise yerel kireç taşından yapılan her iki sütunlu caddenin yanlarında revaklar, dükkanlar ve dükkanlarla bağlantı içinde olan mekanlar tespit edilmiştir. Ortasında ana kanalı yanlarda ise ona bağlı verevine oluşturulmuş daha dar ince kanallardan oluşan atık su sistemi, Roma Çağı'nda bir kutsal alanda mühendislik bilgisinde ulaşılan seviyeyi göstermektedir. Geç Antik Çağ'da ekonomik açıdan çöküşün başlaması, günlük yaşamda sosyo-kültürel açıdan yaşanan deformasyon, başta caddeleri olmak üzere bütün mimari kalıntıları etkilemiştir.

Fotoğraf 2. Insulaların genel görünümü

Doğu-batı doğrultulu caddenin bitiminde yer alan geçiş yapısının doğu cephesinde ortada arabalar için kemerli ana geçiş, yanlarda ise stoaların devamında kullanılmak üzere yayalar için iki küçük yan geçiş bulunmuştur. Yapı, köprü ile organik bir bağ içinde olup, aynı zamanda bu yapıya köprü için güneyden ve batıdan da kapılarla girişler sağlanmıştır. Geç dönemde form ve kullanım açısından farklılıklara uğrayan yapı, mimarlık tekniği açısından Alliano'i'un en görkemli ve eski yapılarından biri olmalıdır. Kuzeyindeki köprü ile arasında kalan umumi tuvalet, gerek mimarisi gerekse konumu açısından önemli bir ögedir. Geç dönemde Alliano'i'daki bütün yapılar Bizans yaşam tarzına uydurulmuştur. Ancak Roma yapılarının tahribatının yanı sıra, bazı basit eklemelerin de yapıldığı gözlemlenmiştir. Ancak "geçiş yapısı"nın içinde, olasılıkla sinagoga ait olabilecek parçalanmış, 1 m. yüksekliğindeki mermer menorahın bulunması, hiç kuşkusuz Alliano'i'un Geç Antik Çağı için en önemli buluntulardan birini oluşturmaktadır.

Doğu-batı doğrultulu caddenin doğudaki başlangıcında bazilikal planlı kilise yapısı vardır. Alliano'i için oldukça büyük olan bu yapı, en az üç evrelidir. Zaman içinde bazı küçük form değişiklikleri geçiren bina, Geç Bizans'ta şapel olarak kullanılmış olmalıdır.

Kuzey-güney doğrultulu caddenin başlangıcında ise, bugün sadece birkaç mermer mimari ögesi ve düz tabanı korunmuş olan bir anıtsal giriş yapısı yer alır. Anıtsal girişe ait yeterli miktarda mimari kalıntı ele geçmemesine karşın, doğu ve batısında küçük dik sokaklar, güneyinde kuzey-güney doğrultulu caddenin olması şematik açıdan kapının dört yönden girişinin olacağını düşündürmektedir. Ana girişin altında ise insuladan hamamın güney duvarına paralel bir alt geçit saptanmıştır. Kuzey-güney doğrultulu caddenin tam simetrisinde, doğu-batı doğrultulu caddenin güney yarısında ise yarım daire şeklinde "anıtsal çeşme" yapısı yer alır. Bu, Anadolu'da ender gözüken ve kısmen en iyi korunan eksedra formu anıtsal çeşmelerden biridir.

Anadolu'da benzeri henüz saptanamayan kült yapısı ise kilisenin güneyinde, topografik açıdan bütün alana hakim bir konumda inşa edilmiştir. Mimari strüktürü açısından İS II. yüzyıla tarihlenen bu yapı, şimdiye kadar Alliano'i'un en önemli dinsel yapısıdır.

İlica'nın batısında, Devlet Ormanı olarak adlandırılan mevkide, yamaca kurulmuş konutlarda ele geçen arkeolojik eserler, bu alanın Roma ve özellikle Bizans Çağı'nda çok yoğun olarak yer-

Fotoğraf 3. K.I. A 4 Mekanı (Sıcaklık Bölümü)

leşim amaçlı kullanıldığını göstermiştir. Ayrıca, insula, revaklı yapılar peristylli yapı, yedi adet geç dönem seramik fırını, su sistemleri, seramik, cam ve demirci atölyeleri, etrafta farklı tiplerde mezarlıklar, şapel gibi pek çok mimari kalıntı saptanmıştır.

Allianoi'un bu mevkide kuruluş nedeni, hiç kuşkusuz ılıca yapısıdır. Allianoi'un planlamasına uygun bir şekilde doğu-batı doğrultusunda uzanan termal, çayın her iki tarafına da yayılmıştır. Ilıca yapısı, yaklaşık 40.000 m²'lik bir alana yayılan Allianoi'un 9700 m² bir kısmına konuşlandırılmıştır. Dolayısıyla her açıdan antik çağdaki yaşama her açıdan hakim bir konumda olmalıydı. Kuzeyde olasılıkla üç katlı olan yapı güneye doğru, yükseklik ve kot açısından düşmektedir. Yapı kompleksinin kuzeyinde uzun yıllar kullanılan Bergama-İvrindi karayolunun altında kalan kare ve dikdörtgen mekanların altında yaklaşık 60 m. uzunluğunda 2,5 m. genişliğinde, yaklaşık 6-7 m. yüksekliğinde koridor yer almaktadır. Bu koridordan hamamın güneydeki diğer mekanlarına geçiş sağlanmaktadır. Yapının soğuk su ihtiyacı, kuzeydeki Çam Tepesi'nden pişmiş toprak künkler aracılığı ile sıcak su ise binanın

altından sağlanmaktadır. Kuzeydeki mekanların büyük bir kısmı 1994 yılında yapılan restorasyon çalışması sırasında tahrip olmuştur. İlyä Çayı'nın güneyinde yapılan kazılarda ise termalin ılıkılık, sıcaklık, soyunma yeri ve simetrik havuzları saptanmış, kompleksin kısmen planı ortaya çıkarılmıştır (Fotoğraf 3).

Bugüne kadar ele geçen buluntulara göre genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; Allianoi; Hellenistik Çağ'da küçük bir kült merkezi olarak kurulmuştur. İS II. yüzyılın ilk yarısında, büyük bir bayındırlık hareketi yaşamıştır. MS 178 ve 263 yıllarında depremlerden büyük zarar görmüş, ancak Bizans Çağı'nda Roma caddelerinin üzerine, Roma malzemeleri devşirme olarak kullanılarak basit Bizans sivil mimari ve profan yapılar inşa edilerek yerleşime açılmıştır. Bergama'daki bazilikayı çift tünel üzerinde planlayan Romalı mühendisler, Allianoi'da da aynı yöntemi deneyerek İlyä Çayı'nın üzerine çift tünel inşa edilmesini sağlamışlardır. İS XI. yüzyıla kadar kullanılan Allianoi, olasılıkla gelen son bir sel yüzünden tamamen kullanım dışı kalmıştır. Bu nedenle Osmanlı kaynaklarında kullanıldığına dair yeteri kadar bahis yer almaz. Ilıca halen

Fotoğraf 4. Allianoi'da şehircilik

çevre sakinleri tarafından kullanılmaya devam etmektedir. Suyun kadın hastalıklarına ve romatizmaya iyi geldiği bilinir. Yerli ve yabancı bazı uzman ve kurumların yaptığı analizler bu kanının doğruluğunu göstermiştir (Fotoğraf 4).

Halen sürdürülen kazılar sonucunda çok az ören yerinde rastlanabilen neredeyse çatılarına kadar korunmuş mimari kalıntıların yanı sıra, çok sayıda arkeolojik küçük buluntu ele geçmiştir. Erken Tunç Çağı'ndan, Geç Antik Çağ'a kadar, altmış civarında heykeltıraşlık buluntusu, sergilenilebilecek hale getirilen sekiz yüzün üzerinde çanak çömlek, dört yüz civarında değişik formda kandil, çok sayıda pişmiş toprak figürin, kemik, cam ve metal eser ile on binin üzerinde sikke ele geçmiştir. Yaklaşık dört yüzün üzerinde tıp aletinin ve Asklepios'a ait buluntuların varlığı, Bergama'da ikinci bir sağlık yurdunun varlığını kanıtlamaktadır. Bergama Asklepieionu'nda psikoterapi, Alliano'i'da ise hidroterapi ile sağaltım yapılmaktaydı.

İzmir'in özellikle Bergama'nın sosyo-ekonomik yaşantısında daha şimdiden katkı sağlayan Alliano'i, Batı Anadolu'nun gelecekte önemli turizm merkezlerinden biri olabilecek kapasite-

dedir. Alliano'i ören yeri, bugün koruma kararı alınarak gelecekte mutlaka değerlendirilmelidir. (Fotoğraf 5).

Genç bir ekip tarafından büyük bir özveri ile ortaya konulan değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması için önerilen alternatif projeler göz ardı edilmemelidir. Alternatif proje; sağlık, kültür ve kongre turizminin aynı alanda yapabileceği dünyadaki tek örnek projedir.

Alliano'i ile birlikte Türkiye'de ilk kez yerel ve uluslararası STK'lar, bir kurtarma kazısı için etkin mücadeleyle bütünleşmiştir. Bir yandan hukuksal mücadele sürerken, diğer taraftan kazı yapılabilmesi için yurt içinde ve yurtdışında etkin kampanyalar yapılmaktadır. Türkiye'de ilk kez bir kazı, bağışlar sayesinde (Bergama Akbank Şubesi: 33453) yapılabilmektedir. Gelecekte hem örnek bir kazı modeli olarak arkeoloji tarihimizde, hem de STK'ların bilimsel heyetle dayanışması, demokrasi ve hukuk tarihimizde anılacağından kimsenin şüphe duymaması gerekir.

Alliano'i' u su altına göndermek isteyen tarih bilincinden yoksun yetkilileri ve bu mücadeleye destek verenleri tarih, unutmayacaktır!

Fotoğraf 5. Şehir Bölge Planlama öğrencilerin arazideki çalışması

BASINA VE KAMUOYUNA

İzmir 2 Nolu Koruma Kurulunu

“ALLİANOİ SULAR ALTINDA BIRAKILMADAN VE BAŞKA BİR YERE TAŞINMADAN YERİNDE KORUNMALIDIR”

Kararının Gereğini Yapmaya Çağırıyoruz

İzmir ili Bergama İlçesinde bulunan Allianoi antik kentinin, Yortanlı barajının göl alanı içerisinde kalması nedeni ile bu evrensel kültür mirasımızın ortaya çıkarılması, korunması ve sular altında kalması önlenerek gelecek kuşaklara aktarılması için, bilimsel alanda, kamusal alanda, hukuksal alanda ve toplumsal alanda bir çok çaba sürdürülmektedir. Bu çabaların sonucunda, ulusal ve uluslararası doğal ve kültürel mirasa ilişkin kurumlarca da önemi açıkça karar altına alınan eşsiz bir yerleşim dokusu ve bir müze oluşumuna yetecek kadar niteliksel ve sayısal

değerlerdeki buluntular ortaya çıkarılmış, bu hala sürdürülmekte olan bilimsel çabaların ardından alan, 29.03.2001 tarihinde İzmir 1 Nolu Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca 1 derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiş ardından yine İzmir 2 Nolu Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunca da kazı alanı, incelendikten sonra yapılan değerlendirme sonucu da 1 derece arkeolojik sit alanı özelliği yeniden karar altına alınmış ve alanın korunması için oluşturulan “Bilim Kurulu”ndan bir rapor istenmiştir.

Bu süreçte yerelde başlayan koruma çığlıkları ve çabalarına destek olmak amacıyla Odamız Yönetim kurulu ve örgütü, 9 Kasım 2006 tarihinde yerine giderek Allianoi antik kentinin yerinde korunabilmesi anlamındaki kararlı isteği bir basın açıklaması ile de güçlü bir biçimde kamuoyu ile paylaşmıştır. Ancak bu aşamada, Bilim Kurulu Raporu ardından, yine İzmir 2 Nolu Kültür Ve Tabiatlarını Koruma Kurulu, raporda sıralanan seçeneklerle yapılan değerlendirmenin temelinde yer alan “Allianoi antik kentinin sular altında bırakılmadan ve başka bir yere taşınmadan korunmasının gerekli ve zorunlu olduğu” vurgusuna rağmen, D.S.İ.’nin evrensel kültür mirasımızı yok sayan projesine, Allianoi antik kentini sular altında bırakma pahasına onay veren, aynı kurulun bir önceki kararına ve bilim kurulunun raporuna tamamen aykırı bir şekilde, 27/11/2006 tarihinde, akıl almaz bir yeni bir karar almıştır.

Oysa baraj gölünün, yapılacak tüneller yolu ile başka bir yerde oluşturulması ve başka seçenekler yolu ile Allianoi antik kentini sular altında bırakmadan ve başka bir yere taşımadan korumak olanaklı iken, alınan bu kararın koruma ilkelerini ve baraja ilişkin diğer çözüm seçeneklerini temel almadığı çok açıktır. Allianoi antik kentinin korunması ve yaşatılmasının, yörenin tarımsal ekonomisine, Bergama’da turizm ziyaretlerini gününbirlikten, iki veya daha fazla günlük konaklamaya çıkarması sonucunda yapacağı katkı da bu kadar açıkken, alınan kararın, böylesi yer

Fotoğraf ŞPO Fotoğraf Arşivi

seçimi yanlış projelendirilmiş başta Hasankeyf'i sular altında bırakacak Ilısu barajı gibi, baraj ihalelerinin önünü açmaktan başka bir değere hizmet etmediği ortadadır.

Gelinen bu noktada İzmir 2 Nolu Koruma Kurulunun da Alliano'i gündemini 7 Mart 2007 tarihinde Alliano'i'yi gündemini yeniden görüşecektir.

İzmir 2 Nolu Koruma Kurulunun 7 Mart 2007 Çarşamba tarihinde yeniden görüşeceği Alliano'i gündeminde, DSİ'nin Alliano'i'yi sular altında bırakan projesine verdiği onayı geri almasının, koruma değerlerinin, bilimsel ve toplumsal sorumluluklarının ertelenmez bir gereği olduğunu bir kez daha hatırlatıyoruz.

Bizler İzmir 2 Nolu Koruma Kurulunu buradan bir kez daha koruma değerlerini gözetken ve birinci derece arkeolojik sit kararında ve bilim heyetinin raporunda vurgulanan "Alliano'i Sular Altında bırakılmadan ve başka bir yere taşınmadan korunmalıdır" kararının gereğini yapmaya çağırıyoruz.

Odamızın, Alliano'i'ye ilişkin tüm süreçlerin her anlamda takipçisi ve tarafı olacağının bir kez daha kamuoyuna ilan ederiz. İzmir 2 No'lu Koruma Bölge Kurulu üyelerini, "koruma" görevinin gereğini yapmaya çağırıyor, tüm üyelerimizi ve duyarlı tüm çevreleri Kurul toplantısına katılmaya ve Odamızın çağrısını yerinde dile getirmeye davet ediyoruz. Basına ve kamuoyuna saygı ve önemle duyurulur.

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu

Fotoğraf ŞPO Fotoğraf Arşivi

Fotoğraf ŞPO Fotoğraf Arşivi